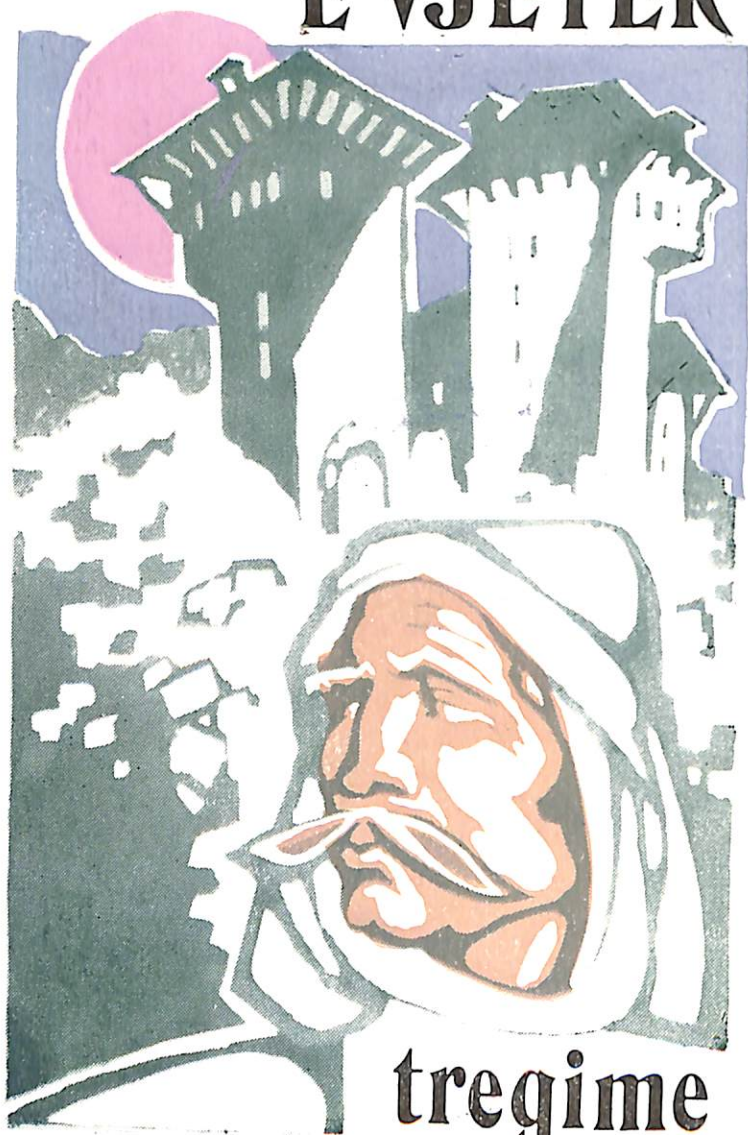


85H-32

Xh 17

YLLI XHAFERRI
E VERTETA
E VJETER



tregime

85H-32

λh 17

YLLI XHAFERRI



E vërteta
e vjetër

tregime

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

Gjarpër në rrugë.

(Dy të ndodhura në një)

Rashë thellë në përrua për të pirë ujë, ma preu rrugën gjarpri. E vrava. Shtatë shpirtra pati, si e liga. E mora me shkop dhe e hodha lart në mes të rrugës, ta shihnin njerëzit.

Shkova në zemër të pyllit, larg, shumë larg nga rruga, për të prerë lëndë. Përsëri ma preu rrugën gjarpri. E vrava. Helmi i tij m'i stërpiku duart dhe qerpikët. Mbante grahmën e vdekjes. E mora me dy shkopinj dhe e hodha në mes të rrugës, nën këmbët e njerëzve.

1

Shtëpia e Dacit kishte një gjakës, gjakës me shtet, bile më tepër se shtet, me perandori, çau-sh të turkut, Lilë Tafa i thoshin.

Në besën e tij u pre i pari i Dacëve, Mahmuti. Amaneti i tij u vesh me petkun e këngës, refreni i së cilës rëndonte anekënd krahnës:

*Ma t'voglin at Muratin
Mirrni gjogun e t'ia çoni,
Mahmut Dac emrin t'ia thoni.*

Kulla e Dacit kishte gaz. Lodrat dhe gjokset e cucave sa s'çaheshin. Martohej i fundit nga djemtë e Mahmutit Plak, Mahmuti i Ri, trashëgimtari i gjakut, emrit dhe gjogut të luftëtarit. Kushdo që dëgjonte lajmin gëzohej, më tepër se kaq, pas lajmit ecja i kthehej në valle. U rritën djemtë e Mahmut Dacit, u përkundën në djepin e këngëve të atit:

Trupi më Kalis, koka në Turki!...

Frynte një fllad i lehtë që përcillte ngado aromën kundërmuese të mollëve, ndërsa shpatinave përflaknin gjethet e dardhëve dhe të gorricave si duvakë nusesh. Sapo kishte filluar prerja e gjethit për dimërimin e bagëtive.

Nusja kishte hyrë në kullë. Lodrat gjëmonin si për kushtim. Dëgjoheshin vallet e rënda të burrave, që dridhnin vendin. Kot nuk thoshin, Dacit i ka hije, jo vetëm dasma, edhe vdekja. Me bubullima topash dhe përflakje vetëtimash i merrte. Të rinjtë, rrethuar nga të vegjlit, kujdeseshin për kuajt, po dëshira i shtynte mbi shalë të kalit, nga ku grishnin njëri-tjetrin në vrapime.

Dasmorët vinin vazhdimisht. Gozhdët nëpër muret e odave ishin rënduar nga pushkët. Dhën-

dri, Mahmuti i Ri, ngulte gozhdë të reja, po përsëri duheshin të tjera.

— Vijnë dashamirët! Vijnë! — gëzohej plaku Raginë, komandanti i dasmës. — Nuk është veç dasmë kjo, e kam thënë unë! — përsëriste ai nga oda në odë, teksa u uronte miqve mirëseardhjen.

— Jemi ca ngushtë, burra! Po njerëzit e mirë bëjnë vend kudo! — shtonte Ragina dhe u hiqte rrugën të sapoardhurve.

Koha bënte e freskët, kështu që burrat u ngritën nga kopshtet. Hynë nëpër oda.

— Si atëherë! — tregonte Bajram Uka, i cili kishte qenë me Mahmutin ditën e mortit. — Plagët nuk kallnin etje, vlagonte fresku në to. — Bajram Uka hiqte duhan dhe mendohej gjatë. Në çdo tingull lodre i gjëmonte një gjyle topi.

S'kishim ujë. Kroi rridhte përtej avllisë, atje ishin turqit, istikamet e tij. Turku na gjuante me topa. Gjylet binin në oborr dhe tymonin frikshëm. Mahmuti tha se fiken. Fiken dhe nuk plasnin! — tha ai dhe kërceu mbi gjyle si t'ia shalonte vdekjes. Ne shtangëm. Pritëm gjamën, por heshti gjylja e zezë. Tymi i kaltër erdhi duke u mekur, derisa u tret në mjegullën e luftës. Mahmuti e rrokullisi gjylen si lodër fëmijësh. Na doli frika, po ujin ku ta merrnim? Atëherë erdhi Fazileti. E lehtë si re shiu. Hapi shekat. Mbushëm kallajet me shëllirë, lagëm kopranet dhe u lëshuam pas gjyleve, si të ren-

dnim pas qengjave. Mahmuti qëllonte nga oda e miqve. Rrallë, sikur mendohej. Atëherë dhe foli:

«Ngrehu, bre turk! Mblidhi rraçet! Paske-mi dhe një emër. Çohu! Ky vend është i vogël, nuk i nxen dy Mahmutë!...»

Lodrat kishin marrë valë. Muret e trasha të kullës ndërtuar rishtas sikur rriteshin nën goditjet e tyre. Një pash më shumë se çdo ritëm. Log kuvendi bëheshin odat. Mahmutit të Ri i kishte rënë një i kuq që ia shtonte nurin dhe burrërinë. Nuk i rrihej brenda.

Nata çeli sytë. Yjet ndrinin si të qenë drita për dasmë. Gëzimi kishte ngjeshur krahë. Kërkonin dhëndrin për ta futur në kurë¹. Oda e nuses që qarkuar nga gratë. Lodrat dridhnin vendin. Culja e Zit Malikut çeli ditën. Vargu i valles kishte rënë poshtë në lëndinë dhe përsëri vendi bëhej i ngushtë.

Dada Fazile lëvizi. Nuk iu ndenj. Diçka bluante në mend. Si dhe atëherë.

«Burrat qenë në kuvend me bajraktarët. Qenë ulur te Lisi i Vetëm që në mëngjes dhe, megjithëse kullat e Dacit po ngustoheshin nga rrethimi i turkut, kuvendi zgjatej tërkuzë. Bëhej kuvend për «beterrin» Mahmut. Bajraktarët kishin lidhur itifak me turkun. Itifaku kërkohesh mbi të gjithë Lumën. Burrat heshtnin. Krismat e turkut dridhnin vendin. Qe shembur avllia në dy-tri vende. Dada Fazile nuk priti më,

1) futja e dhëndërrit në odën e nuses.

mblodhi furkat e grave, mbushi krahët me to dhe drejt e në kuvend. Ua lëshoi burrave para këmbëve:

— M'i jepni pushkët të mbledh gratë e t'i dal krah Mahmutit! — ia kishte plasur. Kuvendi u prish. Burrat rendën drejt krismave. Mbetën veç furkat dhe bajraktarët në logun e zbratur...»

Përsëri diç kërkon të thotë. Ja, u ngrit!

— Tjetër këngë! Tjetër duhet! — u dha zemër rejave dhe vajzave. — S'është veç dasmë, as lindje, as vënie emri, as gjallim! I ka të tana! — përfundoi teksa ia mori plot gjoksin një këngë pushke. Gratë, djemtë, vajzat dhe burrat e ndoqën. Lodrat dridhnin fitilat e llambave...

Mahmuti i Ri mbeti në prag. Oda iu bë bjeshtë. Në skaj të saj, ulur në sixhade si mbi ylber, qe nusja. U ngrit, thujse çelën manushaqet. E pa në sy. Heshte. Gjoksi i fryhej si dallgë Drini.

Oj nusja ime!

Ajo u drodh. Gjethet e ftoit në dritare fëshfërinë lehtë. Një yll u këput lart në qiell dhe bëri rrugë mbi çatinë e tyre.

Oj nuse! Lotët m'i paske si vesa në rudinë!

Ajo fërgëlloi.

Mahmuti i Ri iu afrua. E mbështolli në gjoks. Koporana u shpalos si re e bardhë.

Ajo ndjeu erën e burrit. Diçka i trokiti në gjoks, e rëndoi dhe i drodhi gjunjët. Gjithë lulet e bjeshtës kundërmonin në gjoksin e tij.

Oj nuse! Çilma atë gojë si kroi i freskët!

Ajo fshiu lotët me cepin e shamisë.

Oj nuse! Faqet m'i paske si borë e ngrime!

Ajo u përflak.

Oj nusja ime! Ma dëgjo nji fjalë! Me ty do t'i plak të gjitha netët e jetës sime, veç sonte...

Sytë e saj u hapën, si për t'u bërë vend odës, burrit dhe petkave të bardha. Lotët i pikën faqeve. Gjethet e ftoit të vjetër fëshfërinë nga era.

Mos u tut, oj nusja ime! Lotët si vesa, vij fluturim e t'i thaj si era! — E përsëri e mbështolli në gjoks. Era e burrit i mbushi zemrën. Përkuli qafën e bardhë si degë mështekne kur e rreh shqota.

Nuse, je gruaja e Mahmut Dacit, bre?!

Ajo ngriti kokën. Bishtat e zinj iu derdhën mbi supe, si të shpuplohej nata mbi ta. Një fjollë turbullire iu tret në sy.

Hajt, burneshë! Këqyrmë në sy!

Ajo dëneste pa zë, si ortiqet në humnerat e Korabit. Sakaq sytë iu çelën e në ta buroi gazi i zemrës.

Ashtu, moj e mira ime! Sillma pushkën me dorën tande!

Ajo ia dha. Rripi i gjatë iu mbështoll pas llërës së bardhë, si të ishte filli i leshit në furkë.

Ani, le të jetë terr. Fytyra jote do të më ndrijë si hanë! Hajt, folma një fjalë, sa ta ndiej

atë za! — dhe i lurtoi bishtat e gjatë që binin erë shebojë.

Kthemu! — sytë iu bënë zemër.

Lulet flasin! Pasha tokën, flasin! S'do të vdes! Të jap besën, kurrë! Kurrë, pa ndi ninullën tande mbi djepa!

Ajo u skuq. Uli kokën, por rrëmbimthi e ngriti...

«Iku?! — zemra iu bë bosh, si kullë e brak-tisur. — Kërceu nga dritarja? Gjethet e ftoit u përkulën mbi të. E treti nata!» — sytë iu mjegulluan. Bora i mbiu në zemër.

Jashtë gjëmonin lodrat. Sa s'po çaheshin muret nga gazi i valleve. Krismat e pushkëve shprehnin harenë e burrave. Nata përsëriste jehonën e tyre. Vetëm gjethet e ftoit të vjetër iu bënë se zgjatën qafat drejt saj.

«Dasma ime?! U martova! O zot! Ruajma!» — vetja iu bë e lehtë pendë, sikur kalëronte në një kalë me Mahmutin e Ri dhe i qëronte nga rruga driza e ferra, e mbulonte me trupin e saj. Era e tij i pati hyrë në shpirt. Diçka e kaltër iu ngjit në buzë. Qe kënga:

Merr rrugën e hajde!

Natë. Një fllad i vakët zbriste grykës së Vele-shicës duke lëmuar gurët e bardhë të përroit, larë nga rrezet e hënës dhe shpërndarë në shtra-tin e gjerë, si delet në bjeshkë. Potkonjtë e ku-
ajve xixëllanin si bukrëfë.

Printe Mahmuti i Ri mbi gjokun e bardhë të nuses, pas tij, mbi një dori të zi, si t'ia kishte shaluar natës, nxitonte Zit Maliku, fjalëpakë, po gaz i curles dhe këngës. Mbase kjo që dhe arsyerja që Mahmuti i Ri e zgjodhi shok rruge, në atë natë ku zemra veç këngë e valle i zgjonte. Kishte lënë pas dasmën e tij, nusen me sy të shpuar nga gishtat e pritjes, lodrat që gufonin, miqtë që turrnin valle, cucat dhe rejat që këndonin për të, urimet e dollitë, dhe lart, në qafë të kullës, varrin ku prehej trupi i të atit.

Pas tij diçka u pengua. Tërhoqi frerët. Doriu i Zitit kishte rënë në thua dhe për pak sa s'e përplasi të zotin në shtratin e tharë të përroit. Një lepur u tremb. Doli nga pas gurëve dhe mori turr. Kur mbërriti në rrugë, ndali, ngrehu veshët, teshtiu dy-tri herë dhe bëri mbrapsht me një trok të qetë. Ziti u lehtësua.

— Më mirë që s'na e preu udhën! — tha pas pak. — S'është për mbarë! — dhe nxiti doriun me majat e opingave thurur me lëkurë kau. Mahmuti i Ri grahu gjokun, majë të cilit përkundej si në djep.

— Zit, o vau i këngës! Ti je trim! — foli i riu.

Tjetri u rrëqeth. Trimërinë s'e kishte matur, po këngë trimave i kishte ngritur sa që ngjirur e zbardhur si dele, sa gishtat i qenë ngjitur në cule.

— Je, Zit, je! Trimi këndon e kërcen në vallet e trimit!